A hungarológia intézményrendszerének és hazai háttérbázisának megújítása, feladatai – ezt a komoly címet kapta az a tervezet, amelyet tegnap este vitattak meg a kongresszus résztvevői. A helyzet ugyanis az, hogy a magyar kultúra külföldi népszerűsítése, a külföldi magyar oktatás és tudományos kutatás, a kisebbségben és szórványban élő magyarok kulturális ügyeinek itthoni segítése – ahogy a tervezet fogalmaz – bonyolult, gyakran egymásba fonódó szövevényt alkot. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium szakembereinek irányításával ebben a szövevényben szeretnének rendet vágni az érdekeltek: kiküszöbölni az átfedéseket, elősegíteni, hogy a rokonintézmények ésszerűen kapcsolódjanak egymáshoz, megszabadulni a bürokratikus állami gyámságtól, végül törekedni az anyagiak ésszerűbb, összehangolt fölhasználására. Csakhogy mindez nem könnyű. A tervezet lényegéről és az esti vitáról holnap részletesen is beszámolunk. Amúgy szabályos kongresszusi nagyüzem volt tegnap, előadásokkal, vitákkal. Ma kirándulni mennek a hungarológusok, ismerkedni a dél-alföldi tájjal és emberekkel. Holnap folytatódnak a szekcióülések, este pedig megnézhetik a vendégek, milyen egy valódi orosz laktanya, azazhogy milyen volt; mivel nemsokára Campus lesz belőle, ezért tartja ott fogadását a Szegedi Universitas.

Hungarian Studies

A kongresszust keretező programok sorában tegnap délután a JATE Hungarian Studies Programs igazgatója, Szőnyi György Endre fogadta a hungarológusokat. Mit takar az angol elnevezés? A programdirektor, az egyetem angol tanszékének oktatója még valamikor az elmúlt tanévben részletesen informált a szegedi bölcsészkaron működő oktatási csoport munkájáról és eredményeiről, ám akkoriban az újságírói kíváncsiságot legyőzte a lajhár-természet és a tervezett cikk máig nem készült el. Számomra tehát külön öröm, hogy – immár kongresszusi programként – végre föllebbenthetem a „titkok fátylát" a Hungarian Studies-ről és elhessenthetem a kötelességmulaszás önvádját.

Ilia Mihály beszélt legutóbb a portlandi professzorról, aki, bár a német irodalom a szakterülete, elvállalta egyetemén a magyarságtudomány gondozását. *Éltető Lajosról* van szó. Neki – és persze a fogadókész szegedi egyetemnek – köszönhető, hogy immár 20 esztendeje tanulnak itt külföldi diákok magyar nyelvet és művelődéstörténetet. Az első fecskék 1971-ben jöttek. Idővel aztán jött az ötlet is: tulajdonképpen a világ minden egyeteméről járhatnak ide, akik a mi nyelvünk, kultúránk iránt érdeklődnek – ha tudnak angolul. Mert az *angolt közvetítő nyelvként lehet használni*, segítségével bármilyen anyanyelvű egyetemista elkezdhet Szegeden magyarul és a magyarságról tanulni. Portland-ből évente érkezett 1-2 hallgató; 1983-ra addig jutottak a dolgok, hogy szerződés köttetett a Lewis and Clark egyetemmel: kétévente 18-20 diákot fogadnak a JATE-n, féléves kurzusokra. 1986-ban az oregoni állami egyetemmel jött létre egy másik szerződés, miszerint tanévenként 10 hallgató vehet részt a magyar képzésben, cserébe évente 2-3 szegedi bölcsészhallgató Oregon állam valamelyik egyetemén tanulhat. Az imént említett ötlet nyomán pedig az elmúlt tanévben például holland, finn, tajvani, japán, norvég, török – s még ki tudja milyen nemzetiségű diákok foglalkoztak a hungarus tudományokkal a JATE-n, az angol nyelv közvetítésével. Egyre többen maradnak itt két évre is, vagy hosszabb-rövidebb idő múlva visszajönnek, munkát vállalnak Szegeden, hogy megkeressék a tandíjra valót, ösztöndíjakat pályáznak és nyernek meg otthon, hogy folytathassák tanulmányaikat.

A dolognak van egy pénzben aligha kifejezhető, felbecsülhetelen, és van egy pontosan meghatározható, dollárban mérhető haszna.

Az egyetemen így kialakult hungarológiai oktatási csoport tevékenységi köre egyre bővül. A magyar nyelv és kultúra oktatása mellett *külföldi csoportoknak Magyarország és Kelet-Európa-programokat szerveznek*, ami azt jelenti, hogy egyetemek közötti kapcsolatok révén egy-két hétre a lodzi, az újvidéki és a temesvári egyetemre is eljutnak a diákok. Az úgynevezett rövidprogramok adják a harmadik tevékenységi kört: 1-6 hetes hungarológiai táborokat szerveznek.

A tervek? A Hungarian Studies Programs gyakorlatilag *önálló tanszékként működik* szeptembertől; a programigazgató, Szőnyi György Endre szeretné, hogy a szegedi egyetem angol szakos hallgatói speciális képzés keretében képesítést szerezhessenek arra, hogy külföldieket oktassanak hungarológiai tárgyakban.

S. E.

Szeretni tudni kell?

Tudósító bevallja, némileg zavarban van, mert hát a mondandójának témája egyfelől jócskán tudományos, másrészt mégiscsak közlésre számító, lévén az Irinyi kollégium impozánsan felújított épületében tegnap megkezdődtek a kongresszus szekció ülései. Ama bizonyos tudósi nagyüzemek peregrinusokról, kik mindenféle diszciplinák és szellemiségek kedvéért elhagyták hazájukat. Nézzük ám csakis az embert, és bocsáttassék ez meg, de hát a tudósító olyan, leginkább arra függeszti tekintetét. Itt van például egy bizonyos Wirth Mihály nevű deák, akiről Keserű professzor úr szekciójának ülésén Kovács József László tanár úr értekezett. Szóval hogyan is nézett ki egy peregrinus cirka négyszázötven esztendővel ezelőtt? Ez a deák soproni volt, gazdagabb az átlagosnál. Mielőtt elindult volna, vett egy böhöm nagy útiládát. Aztán még jónéhány kisebbet, és persze meleg mellényt, bőrnadrágot. S útnak indult. Ámde Lipcsében csomagját nem találta, minekutána néhány mérföldet visszagyalogolt. Vendégfogadóban szállt meg, hasát jól tartotta. Wirth Mihály ha bőviben is volt pénznek, tehetségnek már nem annyira. A némethoni egyetemen praeceptor segítette nyolc dénárért. Aztán amikor Sopronba visszatért, ott se voltak túlzottan elégedettek vele. De volt olyan peregrinus deák is, aki az adósok börtönében végezte...Az pedig még mindig Keserű profeszor úr ülésén történt, hogy felállt egy úr, és elégedettlenségét fejezte ki a rádióval kapcsolatban. Hozzáteszem gyorsan, nem a helybélivel, s mindezt tényleg csak azért írom, mert ez a konferencia éppen erről szól. Arról a megfogalmazásról tudniillik, amit a marosvásárhelyi úr is méltánytalannak tartott, miszerint hazánkba érkeznek romániai, jugoszláviai, kárpátaljai, szlovákiai... stb. magyar származású tudósok és érdeklődők. Nem, mondta az úr, ő nem magyar származású. Ő magyar... Azt hiszem, jogos az ellenkezés. Mert hisz arról van szó, mit gondolunk magunkról legelébb, ha netán ránk szólnak a világban, Rostock vagy Sidney kikötőjében. Lehet dokumentje szerint az ember román, vagy szovjet állampolgár, ám leginkább, ha nyelve magyar, csak ezt a szót mondja ki, csak azt mondja, magyar vagyok. Na de ezzel persze még semmi se történt. Eleddig ez csak egy helyzet. Mert bár Wirth Mihály is világlátott peregrinus volt egykoron, ne feledjük mégse Esterházy Péter néhány esztendővel ezelőtt lekanyarított definícióját a tárgyban, miszerint a hazaszeretet minőség kérdése... Szeretni tudni kell?

DAL

A kongresszus titkára mondja:

– Köszönjük a Szegedi Közlekedési Vállalatnak a fölajánlást, miszerint kitűzős vendégeink menetjegy nélkül használhatják a járműveket. A Délmagyarország Kft.-nek köszönjük a napi ötszáz példányszámot, amivel megleptek bennünket. Kellemetlen viszont a posta követelése. Bélyeget bocsátottak ki elsőnapi bélyegzéssel; attól elzárkóztak, hogy a bevételből támogassák önfinanszírozó kongresszusunkat, viszont követeléssel álltak elő, hogy fizessük a kitelepedésüket... Köszönjük a Városnak a kellemes fogadtatást és érdeklődést. Elnézést kérek a programfüzetek csekély száma miatt. A résztvevőknek külön-külön és a sajtó munkatársai számára biztosítottunk 250 darabot. Anyagi lehetőségeink ennyi nyomtatását tették lehetővé. Az érdeklődők az Irinyi Kollégiumban megtudhatnak minden részletet – továbbra is számítunk rájuk!

MONOK ISTVÁN SZAVAIT LEJEGYEZTE: P. S.

FOTÓ: NAGY LÁSZLÓ

Fogadás a Városháza udvarán

Identitástudat a nyelvkohóban

Beszélgetés Várdy Béla professzorral

Várdy Béla, a kelet-európai történet professzora 1964 óta oktat az egyesült Államokban, Pittsburgh két egyetemén. A hungarológiai kongresszuson tartott tegnapi előadásának témája – Kettős és többes kötődés, illetve identitás kérdése az amerikai magyarság múltjában és jelenében – érthetően szépszámban vonzotta meghallgatásra és vitára az érdeklődőket. Úgy gondoltuk, a kötődések és az identitástudat problémája, valamint az amerikai hungarológiai kutatások feltérképezése számunkra is „megér egy misét".

– Az Egyesült Államokban a két világháború közti időszakra nyúlik vissza a hungarológiai kutatás, jobban mondva eleinte csak a hungarológiai jellegű oktatás története, de igazi fellendülést furcsamód a világháború és az utána következő hidegháborús korszak hozott. A háború előtt is volt magyarságkutatás, de ez apró oktatási programokból állott, és elsősorban a református papképzésben kapott szerepet. Az első magyar nyelvű lektorátust *Klebelsberg Kúnó*, a szegedi tudós alapította 1939-ben, a Columbia Egyetemen. 1942-től több amerikai egyetemen – California, Washington, Indiana – olyan „különleges" nyelveket oktató iskolák nyíltak, amelyeken több mint félszáz kis nyelvet tanítottak, köztük a magyart is. Ezek voltak a kezdetek. Az első magyar tanszék alapjait az Indiana Egyetemen a második világháború „rakta le": ekkor kezdték el a felsőfokú oktatási intézményekbe beintegrálni a katonai programokat, majd ez folytatódott az ötvenes években, amikor hidegháborús meggondolásokból egy kongresszusi mozgalom támogatni kezdte a Kelet-Európa-kutatás fejlesztését. 1957-től nagy tudományos programok indultak be, több tucat kelet-európai központ nyílt, a Columbia egyetemen – *Lotz János* vezetésével –, a Harwardon, a Stanfordon, és ekkor alakult a legnagyobb kelet-kutató központ, a Hoover Institut is.

– *Hogyan alakultak az önálló magyar tanszékek?*

– Mindezektől a szétterjedő programoktól függetlenül, a hetvenes évek végéig önálló magyar tanszék nem volt. A magyarságkutatás jellemző módon a szlavisztikai, vagy az ural-altajisztikai programok részeként szerepelt, de önállóan nem létezett. Egyáltalán a magyar nyelvet sokan szláv nyelvnek képzelték. 1979-ben aztán a magyar kormány és az akadémia végre hajlandó lett Indianaban, a bloomingtoni egyetemen szubvencionálni egy méreteit és költségeit tekintve is kis magyar tanszéket, melyet *Ránki György* professzor vezetett. Ugyanebben az időben Torontóban a kanadai magyarok önerőből, *Bisztray György* vezetésével létre hoztak egy ugyanilyen központot, ez azonban csak nyelvoktatással foglalkozott. Legújabban pedig, bár erről én is csak hallomásból tudok, az új magyar kormány támogatásával a New Jersey Universityn alakult magyar intézet. Reményeink szerint ennek az intézetnek kellene összefognia az eddig egymástól függetlenül létező hungarológiai kutatásokat.

– *Milyen az amerikai hungarológia anyagi helyzete?*

– Hát igen, Magyarországon csak most kezd minden a piactól függeni; az Egyesült Államokban ez már régen így van. Kutatási anyagot, vagy könyvet kiadni a magyarságról, az bárhol Amerikában ráfizetésés. Marad tehát az egyetemi kiadás, és ez esetben a könyvet úgy kell elfogadtatni az egyetemmel, hogy az ki is adja. De a piactól függ a magyarságtudományok oktatása is. Amikor a pennsylvaniai Pittsburghben meghirdettünk egy magyar kurzust – feleségem a nyelvet, én pedig a történetet tanítottam –, 20-25-en jelentkeztek egy félévre. Mégis nehéz volt dolgozni, mert főleg a fiatalok hamar rájöttek, hogy nem sok anyagi hasznuk van a hungarológiából. Rájöttek, hogy a hungarológiából nem tudnak megélni. Hűségesen tanultak viszont azok, akik nyelvésznek készültek, s magyarul is akartak tudni egy kicsit.

– *Ön az előadásában az amerikai magyarok kettős identitástudatáról beszélt. Sikerül-e a magyar identitástudat fejlesztése?*

– Ez attól függ, az illető melyik kivándorlási hullámban érkezett Amerikába.

– *Kezdjük az elején: a századeleji kivándorlók, illetve azok leszármazottjai...*

– Itt főleg második, harmadik generációs, már Amerikában született magyarokról van szó. Szüleik jórészt paraszti, munkáskivándorlók voltak, akik elszigetelten, táborokban éltek; általában lenézték őket, nem ment jól a soruk. Legtöbbjük otthon csak elemi iskoláit végezte el, így nehezen tudtak beintegrálódni az amerikai társadalomba. Nyelvi szempontból a magyar paraszti szókincset idővel a környezetükben felvett amerikai „prolinyelvvel" keverték, és ez a második generáción vehető észre. A magyar kurzusunkra jelentkezők közül sokan nem értették már a magyar nyelv struktúráját, lehetetlen volt átállítani őket. A szavak is deformálódtak idővel – asztal helyett *osztent* hallottam mondani –, de a fő gond az alapstruktúra. Saját fogorvosom számára például, aki a szüleitől tanult magyarul, a magyar nyelv alany-állítmány viszonya mintha kínaiul lett volna.

– *... aztán jött a második világháború...*

– A második világháború után körülbelül 17 ezer magyar vándorolt ki. Jórészt ők voltak a „Horthy-hívek", és mindmáig nekik a legerősebb a magyarságtudatuk. Szinte konzerválták az akkori nemzeti tradíciókat, s gyermekeiket is ebben a szellemben nevelték, úgyhogy még az unokáik is beszélnek magyarul. Ebben a rétegben viszont megmaradt egy ma már irracionális Magyarország-kép, mely szerint Magyarország a múltban látezett igazán, és ismét szép akkor lehet, ha visszatér oda. Ők voltak, akik hallani sem akartak róla, hogy a kádári Magyarországra akár vissza is látogassanak. Nekik is gondjaik voltak a beilleszkedéssel, de főleg képzettségük miatt; nem volt az amerikai társadalomra áttranszformálható tudásuk. Én két magyar tábornokot is láttam emiatt sepregetést vállalni, egyikük *Kovács Gyula*, a második magyar hadsereg vezérkari főnöke volt. Miután az Egyesült Államok előzőleg hadban állt Magyarországgal, mit is kezdhettek volna a ludovikai végzettséggel?

– *... pár év múlva jött az ötvenhatos hullám...*

– Egy világ választotta el őket a háborús kivándorlóktól! Belőlük az előző tíz év alatt szinte kiverték a nemzettudatot, sokan úgy jöttek ki, hogy nem is akartak hallani többet Magyarországról. Ők jobban beolvadtak, anyagilag is sikeresebbek lettek, mint elődeik. Igaz felkészültségük is jobb volt, ösztöndíjakat kaphattak, többen amerikai feleséget választottak, és általában nem a nagy magyar közösségekben, hanem az amerikai kulturális és tudományos központokban telepedtek le.

– *Professzor úr, ön szerint hosszú távon fenn lehet-e tartani az amerikai magyarok magyar nyelvkultúráját?*

– Hazudnék, ha azt mondanám, hogy sok remény van rá. Nemcsak a magyar nyelvet, hanem valamennyi Amerikában beszélt kisebb nyelvet az angol nyelv világméretű dominálása veszélyezteti a leginkább. A magyar tanulására sajnos nincs elég késztetés, hiszen érvényesülni csak az angollal lehet. A magyar kis nyelv, és struktúrájában annyira más, hogy komoly erőfeszítés kell az elsajátításához. Persze az amerikai magyarok roppant büszkék magyarságukra, de hazajövén sokan rádöbbennek, milyen keveset tudnak a magyar kultúráról. Sajnos, ez a realitás.

PANEK JÓZSEF